

HARCMISTRZ RP

STANISŁAW SEDLACZEK (1881-1941)

Należał do pokolenia przełomu, które podczas I wojny światowej z bronią w rękę walczyło o niepodległość Polski, a w dwudziestoleciu międzywojennym tworzyło zręby jej niepodległego bytu. Wybitny pedagog, instruktor harcerski, miał najwyższy w hierarchii harcerskiej stopień harcmistrza Rzeczypospolitej. Całe życie poświęcił idei wychowania młodzieży w duchu katolickim i narodowym.

Stanisław Sedlaczek urodził się 31 stycznia 1891 r. w Kołomyi w Małopolsce Wschodniej. Był najstarszym z sześciorga dzieci Wiktora i Filipiny z Dominikowskich. Ojciec pochodził z Mistka na Morawach, ale wraz z rodzicami osiadł na stałe w Kołomyi, gdzie dorobił się dobrze prosperującego sklepu z materiałami, matka zaś wywodziła się ze zubożałej rodziny ziemiańskiej z okolic Lutowisk w Bieszczadach.

W 1910 r. Stanisław ukończył V Gimnazjum we Lwowie, zdając egzamin maturalny z wyróżnieniem. Dalszą naukę kontynuował na Wydziale Budowy Maszyn Politechniki Lwowskiej. W czasie studiów był czynny w polskich organizacjach studenckich: Towarzystwie Wzajemnej i Bratniej Pomocy, Czytelni Naukowej, Kole Pomocy Przemysłowej i Towarzystwie Czytelni Ludowej. Związał się również z działającą wśród studentów konspiracją niepodległościową – tajnym, narodowym Związkiem Młodzieży Polskiej (tzw. Zetem), o charakterze samokształceniowym i kształtującym postawy patriotyczne. Był także aktywny w Towarzystwie Gimnastycznym „Sokół”, które działało we Lwowie już ponad pół wieku, oficjalnie propagując sport, sprawność fizyczną i zdrowy tryb życia, poufnie zaś wpajając młodzieży tradycje narodowe i szkoląc ją wojskowo. Należał do inicjatorów powołania Akademickich Stałych Drużyn Sokolich. W 1912 r. zgłosił swój akces do tworzącego się ruchu harcerskiego, wzorowanego na brytyjskim skautingu. Pełnił funkcję przybocznego w VII Lwowskiej Drużynie Skautowej, na-

Fot. ze zbiorów autora

stępnie wszedł do Związkowego Naczelnictwa Skautowego. Był jednym z instruktorów na pierwszym obozie harcerskim w Skolem, publikował w wydawanym przez Olę i Andrzeja Małkowskich dwutygodniku „Skaut”, a w 1913 r. wszedł w skład jego redakcji.

Wybuch I wojny światowej przerwał Sedlaczkowi studia i rzucił go w wir działalności niepodległościowej. Początkowo próbował wstąpić do tworzącego się pod Lwowem ochotniczego Legionu Wschodniego, jednak formacja szybko uległa rozwiązaniu. Zdołał uniknąć wcielenia do armii austriackiej, pod koniec 1914 r. przedostał się przez front do okupowanego przez Rosjan Lwowa. Zgromadził wokół siebie swych przedwojennych podkomendnych i zainicjował tajną działalność harcerską. Był zdania, że formuła wychowania harcerskiego stanowi najlepszą odpowiedź na proces rusyfikacji, któremu poddawana była polska młodzież w okupowanej Małopolsce. Nawiązał kontakty z organizacjami skautowymi w Warszawie, Wilnie i Kijowie, dzięki czemu powoli zaczęła powstawać ogólnopolska struktura ruchu harcerskiego, obejmująca wszystkie zabory.

Stanisław Sedlaczek w 1915 r. przeniósł się do Kijowa, gdzie wówczas ludność polska stanowiła 20 proc. mieszkańców (ok. 200 tys. ludzi). Wszedł w skład tajnej Komendy Harcerstwa na Rusi. Dzięki jego aktywności Kijów stał się centrum ruchu harcerskiego. Zorganizował tajny I Zjazd Harcerski działaczy z ziem Cesarstwa Rosyjskiego (25–26 grudnia 1915 r.), na którym powołano Naczelnictwo Harcerstwa Polskiego na Rusi [Ukrainie] i w Rosji. Sedlaczek został wybrany na przewodniczącego. Skupiony wokół niego zespół instruktorów stał się w przyszłości kadrą kierowniczą ZHP. Była to grupa działaczy wiernych wartościom katolicko-narodowym, a należeli do niej m.in.: Henryk Glass, Jan Grabowski, Roman hr. Bniński, Władysław Niekrasz, Tadeusz Sopoćko. Sedlaczek nie tylko kierował całym ruchem harcerskim, ale również pełnił funkcję drużynowego III Kijowskiej Drużyny Harcerzy. W latach 1916–1917 redagował pismo „Młodzież” (od 1 stycznia 1918 r.: „Harce”). Pod kierownictwem Sedlaczka na Ukrainie i w Rosji działały 104 tajne drużyny harcerskie, skupiające łącznie ok. 10 tys. młodzieży. W drugiej połowie 1917 r. (był to szczytowy okres rozwoju) istniały one nawet w Moskwie, Petersburgu i w innych odległych rejonach rosyjskiego imperium.

Przełomowym momentem dla harcerstwa polskiego na Rusi i w Rosji był wybuch rewolucji lutowej i powołanie rządu tymczasowego (8–15 marca 1917 r.). Harcerstwo przestało być odtąd organizacją nielegalną i mogło zacząć działać oficjalnie. W wydanej z tej okazji odezwie Sedlaczek pisał: „Harcerze Polscy! Z nastaniem wolności i swobody w państwie rosyjskim i dla naszego Ruchu otwiera się pole szerokiej pracy wychowawczej. Wolna Rosja daje wszystkim narodom możliwość swobodnego stanowienia o sobie, przede wszystkim zaś wolność rozwoju kulturalnego, nauki i oświaty. Ruch Harcerski, uznany przez cały świat za jeden z najlepszych środków uzupełnienia domowego i szkolnego wychowania, a w naszych warunkach dający młodzieży jedyną sposobność rozwoju fizycznego, urabiania cnót społecznych i obywatelskich – w nowym państwie rosyjskim będzie mógł szerzej się rozwinać i głębiej w młodzież wnikać”¹. Korzystając ze względnej swobody, wygłosił w Polskim Kolegium Uniwersyteckim w Kijowie serię wykładów na temat harcerstwa. Podległe Sedlaczkowi drużyny mogły już prowadzić jawną działalność organizacyjną. Organizowano parady, gry terenowe, akademie patriotyczne i obozy letnie.

Rozbudowująca się, z każdym miesiącem coraz liczniejsza organizacja harcerska, oprócz

¹ K.M. Sedlaczek, W. Sedlaczek, *Harc mistrz Rzeczypospolitej Stanisław Sedlaczek – w 50. rocznicę śmierci*, Poznań 1991, s. 21–22.

STANISŁAW SEDLACZEK

*Jurkowi.
Czysia*

Wyrobek.

SZKOŁA HARCERZA

NA PODSTAWIE DZIEŁA JEN. BADEN POWEL-
LA „SCOUTING FOR BOYS“ I POLSKIEJ LITERA-
TURY HARCERSKIEJ.

WYDANIE TRZECIE PRZEZ AUTORA PO-
PRAWIONE I PRZYSTOSOWANE DO RE-
GULAMINÓW OBOWIĄZ. W ZWIĄZKU
HARCERSTWA POLSKIEGO.

KSIEGOZBIÓR
W. S. WYROBEK

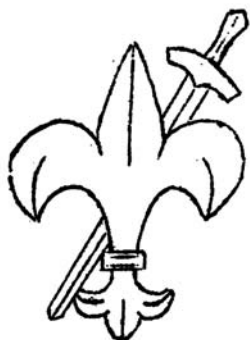
WARSZAWA
NAKLAD KSIĄŻNICZY HARCERSKIEJ.
1920

zająć wychowawczych i samokształcenia, zajmowała się także niesieniem wszelkiej pomocy licznej rzeszy uciekinierów polskich i osób ewakuowanych z terenów zajętych przez wojska państw centralnych, a także polskim jeńcom wojennym. Sedlaczek współpracował ściśle z Polskim Towarzystwem Gimnastycznym „Sokół”, Macierzą Szkolną oraz działającą na terenie Kijowa socjalizującą Korporacją Uczniowską. Swoją „chrzest bojowy” harcerze przeszli w 1917 r., spiesząc z pomocą powodzianom w zalanych dzielnicach Kijowa, a rok później ofiarom wielkiego pożaru w mieście. Ponadto młodzież harcerska przechodziła intensywne szkolenie wojskowe (chłopcy) oraz medyczne (dziewczęta). Tworzono też patrole prowadzące działalność wywiadowczą, zbierano broń i materiały opatrunkowe. W 1917 r. podjęto współpracę z Polską Organizacją Wojskową. W lutym 1918 r. – zagrożony aresztowaniem przez zajmujące Kijów wojska austriacko-niemieckie – Sedlaczek musiał się ukryć. W połowie 1918 r. przedostał się do Kongresówki.

W czasie pobytu w Warszawie stwierdził, że na obszarach okupowanych przez Niemcy ruch harcerski również prężnie się rozwijał. Wziął udział w zjeździe zjednoczeniowym wszystkich polskich organizacji harcerskich w Lublinie (1–2 listopada 1918 r.). Powstał wówczas Związek Harcerstwa Polskiego. Sedlaczek wszedł w skład Naczelnej Rady Harcerskiej i jej Wydziału Wykonawczego. Pogłębiający się chaos rosyjskiej wojny domowej i represje ze strony bolszewików spowodowały likwidację działalności większości drużyn harcerskich oraz stopniową ewakuację ich członków do odradzającej się Polski. Nie wszystkim się to udało – wielu druhów zginęło z rąk bolszewików i band zrewoltowanego chłopstwa. W czasie jednej z podróży między Kijowem a Warszawą Sedlaczek został przypadkowo aresztowany przez bolszewików, lecz przekupił strażnika i zdołał wyjść z opresji. Później dotarła do niego wiadomość, że już w tym czasie był intensywnie poszukiwany przez czekistów, którzy – nie mogąc go pojmać – rozesłali za nim list gończy z zaocznym wyrokiem śmierci.

W 1919 r. Sedlaczek zamieszkał na stałe w Warszawie. Na przełomie 1919 i 1920 r. był kierownikiem wspólnej – męskiej i żeńskiej – Głównej Kwatery ZHP, następnie do czerwca 1921 r. kierownikiem Męskiej Kwatery ZHP. W latach 1919–1928 pracował zawodowo w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. W czasie inwazji bolszewickiej 1920 r. zgłosił się ochotniczo do wojska, ale ze względu na zły stan zdrowia oddelegowano go do służby w Inspektoracie Armii Ochotniczej. W latach 1922–1926 pełnił funkcję wiceprzewodniczącego ZHP, a od 1925 do 1931 r. był Naczelnikiem Głównej Kwatery Męskiej. Od 1920 r. redagował pismo „Harcerz”, od 1930 r. był jego wydawcą. Współpracował też z „Rocznikiem Pedagogicznym”. W 1927 r. otrzymał najwyższy stopień harcerski: harcmistrza Rzeczypospolitej. W latach 1925–1928 studiował na Wydziale Filozoficznym UW. W latach trzydziestych wykładał w Państwowym Instytucie Pedagogiki Społecznej. Sedlaczek to autor wielu książek i opracowań, z których do ważniejszych należały: *Szkoła Harcerza* (Kijów 1917), *Harcerstwo polskie* (Warszawa 1924), *Bibliografia harcerska* (Warszawa 1927), *Harcerstwo na Rusi i w Rosji 1913–1920* (Warszawa 1936), *Geneza skautingu i harcerstwa* (Warszawa 1935). Autor tłumaczeń książek Rolanda E. Philippsa *System zastępowy* (Warszawa 1922) i Roberta Baden-Powella *Wskazówki dla skautmistrzów* (Warszawa 1930).

Pracując w harcerstwie, Sedlaczek należał też do Katolickiego Stowarzyszenia Abstynentów i przez pewien czas był jego prezesem. Współpracował z jedną z pierwszych polskich placówek sowietologicznych – Porozumieniem Antykomunistycznym, założonym przez kolegę z harcerstwa, Henryka Glassa. „On pierwszy – pisał o Sedlaczku po latach Glass – zwrócił uwagę na rozkładową robotę komunistów wśród młodzieży. Stale pomagał w pracach organizacyjnych Porozumienia Antykomunistycznego. Spod jego wychowawczej ręki wyszły

HARCEERZ

Wilno, Grudzień 1933

Nr. 12.

Rok 1.

W WALCIE O WIELKĄ POLSKĘ

Ruch harcerski w Polsce był jednym z tych, które parły się w swój ideologii przede wszystkim na pierwiastkach katolickich i narodowych. Łączność z tradycją i historią naszego narodu, katolicyzm-ujęty w formie kościoła walującego - to są to najbrzdąziej podstawowe elementy pracy harcerskiej, które są jednocześnie fundamentem nowoczesnej ideologii polskiego ruchu narodowego. To wspólnota podstaw siłą rączy musi stawić harcerstwo w rządzie organizacji młodzieżowych o par excellence narodowym charakterze. Stąd nikogo nie powinno dziwić, że w ramach programu pracy drużyny harcerskiej bezwzględnie musi być również zawarty punkt: "wychowanie narodowe". Punkt ten powinna być prowadzona praca mająca na celu wyrobienie i ustalenie wśród chłopców starszych światopoglądu - takiego światopoglądu, który bez żadnych zastrzeżeń musi wypływać z ideologii harcerskiej, a więc i narodowej. A pamiętajmy, że naszą nacelną zasadą jest: "Bądź konsekwentnym katolikiem i bądź konsekwentnym Polakiem". Z tych względów artykułem tym rozpoczynamy cykl, który będzie jakby wykładem ideologii narodowej polskiej, wziąwszy pod uwagę, że tenże ten ma ścisły związek z ruchem narodowym w Polsce i jego pracą, w dzisiejszym artykule chciałbym krótko omówić jego historię i przeobrażenia ideologiczne.

Historia polskiego ruchu narodowego sięga połowy wieku 19-ego.

Siłą rzeczy w pierwszych ósmuściach znalazł się silny wpływ pozytywizmu. Zupełny niemal brak pierwiastków religijnych. Okres ten możemy nazwać rozumowym nacjonalizmem budzącym się pod wpływem niewoli.

Pierwszą formą organizacyjną była Liga Polska w Szwajcarii, której przewodniczącym był T. T. Jaż / Z. Miłkowski /. Jednocześnie w Warszawie działa w Związku Młodzieży Narodowej / Zet / - Roman Dmowski - dzięki któremu zachodzą poważne zmiany w jego życiu. Właściwa jednak działalność rozpoczęła się we Lwowie w ramach Ligi Narodowej. Twórcami jej i jednocześnie wkrzesicielami polskiej myśli narodowej byli: Roman Dmowski, Zygmunt Salicki i Jan Ludwik Popławski. Ludzie ci niezręcznie pracowali i stworzyli mocno fundamenty pod przyszły wielki ruch narodowy. Nacelną zasadą Ligi Polskiej w okresie przed 1914 rokiem i jak również w czasie wojny światowej była przede wszystkim dążność do połączenia się wszystkich trzech zaborów w jednym państwie polskiemu. Ruch ten nazwany stąd był Wszechpolskim.

szeregi instruktorów harcerskich, biorących czynny i ofiarny udział w pracach PA. Wreszcie – Stanisław Sedlaczek był doradcą PA w pracach z młodzieżą².

Odbywający się 1 i 2 lutego 1931 r. XI Walny Zjazd ZHP był przełomowy dla dziejów harcerstwa, a także udziału w nim Sedlaczka. Reprezentowana przez niego i jego współpracowników frakcja narodowa przegrała wybory i została odsunięta od wpływu na działalność ZHP. Do głosu doszli zwolennicy obozu sanacyjnego. Ta swoista rewolucja w ZHP była fragmentem szeroko zakrojonej ofensywy obozu sanacyjnego, zmierzającej do wzmocnienia jego pozycji w środowisku młodzieżowym. Zwycięzcy nie zadowolili się samym przejęciem władzy – doprowadzili do odejścia instruktorów, którzy nie zgadzali się z koncepcjami wychowania „państwowo-obywatelskiego” lansowanego przez członków nowego kierownictwa ZHP. Mimo zasług i posiadanego stopnia, Sedlaczek, podobnie jak wielu innych zasłużonych instruktorów, został odsunięty od pracy w harcerstwie – oficjalnie nazywało się to „przeniesieniem w stan spoczynku”. Nie zamierzał on jednak zrezygnować z walki o chrześcijańskie oblicze harcerstwa. W dalszym ciągu wydawał „Harcerza”, który w 1937 r. zmienił nazwę na „Zagończyk”. Wydawanie pisma harcerskiego poza ZHP spowodowało konflikt z ówczesnym naczelnikiem ZHP, Michałem Grażyńskim.

W czasie działalności w harcerstwie Sedlaczek podkreślał, że na pierwszym miejscu należy stawiać kwestie wychowania młodzieży, jej wszechstronnego rozwoju fizycznego i duchowego. Bardzo poważnie traktował sprawę religii w życiu codziennym i w działalności harcerskiej. „Harcerz zna swój cel życia i zdąża do niego wytrwale – pisał – zapatrzony w gwiazdę przewodnią swoich ideałów, z przekonaniem, że dojdzie doń przy Bożej pomocy. Harcerz całym sercem szczerze ufa Opatrzności Bożej, żadna trwoga nie jest mu straszna. Niepowodzeń się nie lęka, wie, że one hartują wolę oraz przysposabiają do pokonywania większych trudów. Tak nastawiony na wyższy cel życia, postanowiwszy nie zrażać się przeszkodami, harcerz panuje nad sobą w każdej chwili, rozświeca drogę, którą idzie z pogodnym wyrazem twarzy, uśmiechem tym większą mającym cenę, im położenie jest trudniejsze. Pogoda i uśmiech harcerski są zaraźliwe, promieniują na otoczenie i ułatwiają innym drogę codziennej nieraz pracy i ciężkiej nieraz walki o byt³”.

W latach dwudziestych Sedlaczek nawiązał kontakt z Międzynarodowym Biurem Skautów Katolickich oraz patronem tej organizacji, o. Jakubem Sevinem SJ (1882–1947), który fascynował się ideą skautingu i postanowił przenieść ją na grunt katolicki. Od niego Sedlaczek zaczerpnął koncepcję pogodzenia harcerskiego wychowania i służby ojczyźnie z zasadami katolickimi. Celem skautingu katolickiego było wychowanie aktywnego człowieka wiary – metodykę harcerską uzupełniono o wychowanie religijne, mające wielkie znaczenie w kształtowaniu charakteru młodego człowieka. Programu tego nie udało się zrealizować w szerszej skali, gdyż sprzeciwiało się temu indyferentne religijnie nowe kierownictwo ZHP. Środowiskiem wspierającym Sedlaczka w walce o katolickie oblicze ZHP stał się Starszoharcerski Krąg św. Jerzego, który skupiał harcerzy związanych ze Stronnictwem Narodowym i Obozem Narodowo-Radykalnym. Sedlaczek, choć sam bliski ideowo Stronnictwu Narodowemu, nie zaangażował się w działalność polityczną. W latach 1935–1939, na prośbę prymasa Augusta Hlonda, pracował jako wychowawca w Katolickim Stowarzyszeniu Młodzieży Żeńskiej i Męskiej, związanym z Akcją Katolicką.

Wraz z wybuchem wojny działacze nurtu katolicko-narodowego w ZHP, z Sedlaczkiem

² Stanisław Jankowski [właśc. Henryk Glass], *Metody ekspansji komunizmu. Dzieje ukształtowania systemu w latach 1919–1939*, Londyn 1980, s. 25.

³ K.M. Sedlaczek, W. Sedlaczek, *op. cit.*, s. 43.

Fot. P. Życieński

Przy rondzie Stanisława Sedlaczka w Warszawie, u zbiegu ulic Łazienkowskiej, Myśliwieckiej i Rozbrat

na czele, podjęli próbę porozumienia z władzami Związku. Było to tym ważniejsze, że organizacja po raz kolejny zaczynała działalność konspiracyjną. Do oczekiwanego porozumienia jednak nie doszło: do tworzącego się kierownictwa Szarych Szeregów, złożonego z instruktorów o lewicowych bądź sanacyjnych przekonaniach (Aleksander Kamiński, Florian Marciniak), nie dopuszczono ani jednego przedstawiciela nurtu katolicko-narodowego. W tej sytuacji 27 października 1939 r. w Warszawie powstała nowa organizacja – Harcerstwo Polskie. W prasie podziemnej i tajnej korespondencji była ona określana nazwami: Harcerstwo Narodowe, Harcerstwo Katolickie, Narodowe Szare Szeregi lub Szeregi Narodowe, a w 1943 r. przyjęto konspiracyjny krypt. „Hufce Polskie”. Sedlaczek, używający pseudonimu „Sas”, został naczelnikiem nowej organizacji. W jej skład wchodził harcerze i harcerki oraz grupy przyjaciół harcerstwa składające się z przedstawicieli Kościoła i rodzin – ich rolą było zbieranie funduszy na działalność i opiniowanie kandydatów na drużynowych⁴. Młodzież harcerska dzieliła się na zuchów (8–10 lat), młodszych harcerzy i harcerki (11–15 lat), harcerzy i harcerki (16–18 lat), starszych harcerzy i starsze harcerki (powyżej 18 lat). Kierownictwo HP zgadzało się na udział w walce konspiracyjnej jedynie harcerzy starszych, którzy byli już odpowiednio przeszkoleni, ukształtowani psychicznie i bardziej odporni na demoralizację. Podczas gdy starsza młodzież harcerska odbywała kursy strzelania, kończyła podchorążówki, kursy podoficerskie i odbywała służbę wojskową w szeregach Narodowych Sił Zbrojnych i Narodowej Organizacji Wojskowej (scalonej w 1942 r. z Armią Krajową), młodszy harcerze byli przygotowywani do zadań pomocniczych – przechodzili kursy sanitarne, sygnalizacji, terenoznawstwa. Niezależnie od działalności *stricte* harcerskiej, członkowie HP brali udział w kolportażu prasy podziemnej i akcjach małego sabotażu, m.in. rozlepiając plakaty, rozrzucając ulotki, malując na murach napisy antyniemieckie i antykomunistyczne. Słynne hasło „PPR – Płatne Pachółki Rosji” wymyślił członek Harcerstwa Polskiego, phm. Jan Lilpop. Stworzona przez Sedlaczka organizacja skupiła ok. 5 tys. harcerzy i harcerek. W konspiracji zdążył on jeszcze opublikować swoją ostatnią książkę, zawierającą wskazania programowe dla HP: *Harcerstwo – zarys podstaw ideowych i organizacji* (Warszawa 1941).

Obok działalności w harcerstwie Sedlaczek wchodził w skład tajnej Rady Wychowania Narodowego przy Zarządzie Głównym Stronnictwa Narodowego. Od października 1939 r. pracował w działającym oficjalnie Stołecznym Komitecie Samopomocy Społecznej, niosąc pomoc biednym i osobom wysiedlonym z ziem włączonych do Rzeszy. Wszystkie te prace przerwało aresztowanie Sedlaczka przez gestapo w nocy 17/18 maja 1941 r. Po dwóch miesiącach pobytu w więzieniu na Pawiaku, 23 lipca 1941 r. odesłano go transportem do obozu koncentracyjnego Auschwitz-Birkenau, gdzie 3 sierpnia 1941 r., niecałe dwa tygodnie po przybyciu, został zamordowany.

Więzień Adam Kuryłowicz, świadek śmierci Sedlaczka, tak opisał jego ostatnie chwile: „Był on zatrudniony przy wyładowywaniu cementu z wagonów. Worki o wadze 50 kg więźniowie musieli nosić biegiem. Skórę na plecach mieli zdartą do krwi. Profesor Sedlaczek upuścił worek. Wówczas SS-man zaczął go bić. Więzień zwrócił się po niemiecku do SS-mana: »Znam naród niemiecki i kulturę niemiecką. Dlaczego pan bije człowieka wycieńczonego pracą?« Rozwścieczony SS-man zaczął okładać Sedlaczka kolbą od karabinu. Więzień upadł na ziemię. SS-man rzucił w niego workiem z cementem, łamiąc mu kręgosłup. W kilka godzin potem prof. Sedlaczek zmarł”⁵.

⁴ G. Ciura, *Służyć Bogu i Polsce. Harcerstwo Polskie (Hufce Polskie) 1939–1945*, Warszawa 1998.

⁵ K.M. Sedlaczek, W. Sedlaczek, *op. cit.*, s. 69.